

la ilgilidir); *el-Mes'ebetü'l-mühimme fi beyâni mâ hüve'l-hağ ve 'ş-şavâb min mütenâveli "sebilillâh" min meşâri-fi'z-zekât* (Kahire, ts., Matbaatü'l-Mütevekkil).

Mâlikî'nin Mekke Kütüphanesi'nde (Mektebetü Mekkete'l-mükerrreme) yazma halde bulunan fıkha dair diğer bazı eserleri de şunlardır: *Şerhu Kavânini İbn Cüzey* (I-II, Fıkhu Mâlikî, nr. 34-35); *Bülûğu'l-me'mûl min Ğâyeti'l-vuşûl şerhu Lübbi'l-uşûl* (Şâfiî âlimi Zekeriyâ el-Ensârî'nin kendi eseri *Lübbü'l-uşûl'e Ğâyetü'l-vuşûl* adıyla yazdığı şerhin hâşiyesidir, Tasavvuf, nr. 134); *Tenbihü'z-zekî ve ikâzû'l-ğabî* (üç talâkla boşanmış kadının tekrar ilk eşine dönebilmesi için bir çocukla nikâhlanmasının câiz olmadığına dairdir, Fetâvâ, nr. 57); *Tevâlî'ü'l-hüdâ ve'l-faşl bi-tahzîri'l-müslimin 'ani'l-i'lâm li-vakti's-şalât bi-darbi'n-nâkûs ve't-tabl* (Fetâvâ, nr. 53); *Mecmû'atü fevâ'id ve nuķûl* (I-II, Mecâmî', nr. 52); *Menhelü'l-is'âf fi beyâni vücûbi'l-'amel bi-haberit'teleğraf* (Fetâvâ, nr. 54); *Neylû'l-ümmiyye 'alâ Muqaddime-ti'l-'İzziyye* (Fıkhu Mâlikî, nr. 22); *Havâşî 'ale'l-Eşbâh ve'n-nezâ'ir fi'l-furû'î'l-fıkhiyye li's-Süyûfî*.

Arap Dili ve Edebiyatı: *Tedribü't-ful-lâb fi kavâ'idü'l-i'râb* (I-II, Kahire 1331; nşr. Süleyman İbrâhim Belkîmî, Kahire 2006); *el-Havâşî'n-naķıyye 'alâ Kitâbi'l-Belâğa li-nuķbeti'l-efâzîli'l-Ezheriyye* (Ezher ulemâsından Muhammed Tamûm ve arkadaşlarının hazırladığı eser üzerine kaleme alınmıştır, Kahire 1337; nşr. İlyâs Kablân, Beyrut 2012); *Ferâ'idü'n-naķvi'l-vesîme Şerhu'd-Dürreti'l-yetîme* (Saîd b. Sa'd el-Hadramî'nin nahve dair manzum eserinin şerhidir, Kahire 1346; nşr. Mahmûd Nassâr, Beyrut 2008, Mekkûdî'nin *el-Ācurrûmiyye* şerhiyle birlikte); *Taķrîrât 'alâ Şerhi'l-Hudârî 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik* (I-II, Kahire 1372, İbn Akil tarafından *el-Elfiyye*'ye yazılan şerh üzerine Muhammed b. Mustafa el-Hudârî'nin hâşiyesiyle birlikte); *Şerhu Müşel-leşâti Kuţrub* (Mekke 1387, Fethî el-Hûlî, *Ķutûfluğaviyye* adlı kitabı içinde, s. 152-165). Müellifin Mekke Kütüphanesi'nde kayıtlı kitapları da şunlardır: *Hâşîye 'alâ şerhi'd-Demenhûri 'ale's-Süllem fi'l-manķık* (Ulûm Arabiyye, nr. 140), *es-Sevânihu'l-fâķire fi 'ilmi'l-munâzara* (Fıkhu Mâlikî, nr. 46), *Tuķfetü'l-ķullân hâşiyetü Tehzîbi'l-beyân* (Ulûm Arabiyye, nr. 140), *Hediyyetü'l-mennân ilâ Tehzîbi'l-beyân* (Ulûm Arabiyye, nr. 140), *el-Fütûķâtü'l-Mekkiyye fi'l-ķa-*

vâ'di'n-naķviyye (Ulûm Arabiyye, nr. 156), *Risâle fi'l-ķayl* (Edeb, nr. 40).

Diğer Eserleri: *es-Sevânihu'l-câzime fi't-te'ârîfi'l-lâzime* (Mekke 1322), *el-Hüccetü'l-marziyye fi'n-naşîha ve reddü ba'zi şübehi's-Şi'ati'l-Haşebiyye* (Kahire 1341, *eş-Şârimü'l-mübîd li-münkiri ķikmeti't-taķlîd* ile birlikte), *Menhecü'l-fevzi's-şahîh bi-beyâni sebîli't-tevbeti'n-naşûh* (Kahire 1950), *el-Ķavâtî'ü'l-burhâniyye fi beyâni ifki Ğulâm Ahmed ve etbâ'ihî'l-Ķâdiyâniyye*. Mekke Kütüphanesi'nde kayıtlı kitapları da şunlardır: *el-Maķāşidü'l-bâsiķa li-beyâni tenevvu'î'l-'âlem ilâ mülk ve melekût ve vâsiķa* (Tasavvuf, nr. 129), *Ṭavâlî'ü'l-esrâri'l-'Atâ'iyye* (Tasavvuf, nr. 129, 130), *'Aynü'l-haķiķa fi beyâni'l-maķşûd bi't-ķarîķa* (Tasavvuf, nr. 131), *Menâhilür-riyâse ve'l-ķiyâse fi beyâni mevâridi 'azbi'l-firâse* (Tasavvuf, nr. 135), *Mefâtîhu kenzi'l-mühimmât li-fetĥi ebvâbi'l-meĥâlibi'l-mürtecât* (Tasavvuf, nr. 136), *Keşfü'l-lebs bi-beyâni ķikmeti binâ'i'l-İslâm 'alâ ĥams* (Tevhid, nr. 74), *Risâle fi ĥükmi rivâyeti's-sünne bi'l-ma'nâ* (Hadis, nr. 116), *Tekmiletü'l-'avâ'id ve tetmîmi'l-fevâ'id* (Tevhid, nr. 72). Mâlikî ayrıca, babasının ve Muhammed Sâlih er-Reis ez-Zübeyrî'nin fetvalarını ihtiva eden *Ķurretü'l-'ayn bi-fetâvâ 'ulemâ'i'l-Ĥaremeyn* adlı eseri tahkik etmiştir (kenarında Muhammed b. Süleyman el-Kürdî'nin *el-Fevâ'idü'l-Medeniyye* ve *el-Fetâva'l-Kürdiyye*'si ile birlikte, Kahire 1356/1937; Diyarbakır, ts.) (eserlerinin bir listesi için bk. Ömer Abdülcebbâr, s. 263; Ebû Bekir b. Ahmed el-Alevî, s. 272-274; Bîlâ, I, 142-144).

BİBLİYOGRAFYA :

Serkis, *Mu'cem*, II, 1682; Ömer Abdülcebbâr, *Siyer ve terâcimü ba'zi 'ulemâ'inâ fi'l-ķarni'r-râbi' 'aşer li'l-hicre*, Cidde 1403/1982, s. 260-265; Muhammed Yâsin el-Fâdânî, *el-Meslekü'l-celi fi esânidi Muĥammed 'Alî b. Hüseyin b. İbrâhim el-Mâlikî el-Mekkî*, Beyrut 1408; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), VI, 305-306; Ahmed Saîd b. Silm, *Mevsû'atü'l-üdebâ' ve'l-ķüttâbi's-Su'ûdiyyin ĥilâle sittine 'âm: 1350-1410*, Medine 1413/1992, III, 152-154; *Fihri's maĥtûĥâti Mektebi Mekkete'l-mükerreme* (haz. Abdülvehhâb İbrâhim Ebû Süleyman v.dğr.), Riyad 1418/1997, bk. İndeks; Ebû Bekir b. Ahmed el-Habeşî el-Alevî, *ed-Delîlü'l-müşîr*, Mekke 1418/1997, s. 271-277; Abdullah b. Abdurrahman b. Abdurrahîm el-Muallimî, *A'lâmü'l-Mekkiyyin mine'l-ķarni't-tâsi' ile'l-ķarni'r-râbi' 'aşer el-hicri*, London 1421/2000, II, 834-837; M. Hayr Ramazan Yûsuf, *Mu'cemü'l-mü'ellifine'l-mu'âşirin: Vefeyât 1315-1424 (1897-2003)*, Riyad 1425/2004, II, 667-668; Muhammed b. Alevî b. Abbas el-Mâlikî, *Fihristü's-şüyûh ve'l-esânid*, [baskı yeri yok] 1423/2003, s. 32-39; Yûsuf Abdurrahman el-Mar'aşî, *'İķdü'l-cevher fi 'ulemâ'i'r-rub'i'l-evvel mine'l-ķarni'l-*

ĥâmis 'aşer, Beyrut 1427/2006, II, 1368-1370; Zekeriyâ b. Abdullah Bîlâ, *el-Cevâhirü'l-ķisân fi terâcimi'l-fużalâ' ve'l-a'yan min esâtîze ve ĥul-lân* (nşr. Abdülvehhâb İbrâhim Ebû Süleyman – M. İbrâhim Ahmed Ali), Riyad 1427/2006, I, 34, 139-144, 164-165, 216, 479, 480, 495, 702, ayrıca bk. İndeks; Ebû'l-Feyz İbnü's-Siddîk el-Gumârî, *el-Baĥrû'l-'amiķ fi merviyâtı İbni's-Siddîķ*, Kahire 2007, s. 281-284; Muhammed b. Hüseyin el-Hüseynî el-Celâli, *Ğâyetü'l-emâni fi ĥayâti's-Şeyh el-Ṭahrâni: 1293-1389 hicri ķameri*, Tahran 1388 ĥş., s. 47, 59; Abdülvehhâb İbrâhim Ebû Süleyman, *Mektebetü Mekkete'l-mükerrreme kadîmen ve ĥadîsen*, Riyad 1433/2012, s. 169-172; Süleyman b. Sâlih Âlû Kemâl, "Ba'zu 'ulemâ'i Mekkete'l-mükerrreme ve 'alâķâtühüm bi'l-ĥareketi'l-'ilmîyye fi't-Ṭâ'if ĥilâle'l-ķarney-ni's-şâliş 'aşer ve'r-râbi' 'aşer el-hicriyyeyn", *ed-Dâre*, XXXI/4, Riyad 1426/2005, s. 116-118.

 AHMET ÖZEL

MÂMÎ, Şeyh Muhammed

(الشيخ محمد المامي)

Ebû Abdillâh Muhammed el-Mâmî
b. el-Buhârî b. Habîbillâh
b. Bârekellâh el-Bârekellî el-Ya'ķubi
eş-Şemşevî eş-Şinkitî
(ö. 1282/1865)

Moritanyalı Mâlikî fakihî.

1206 (1791) yılında Moritanya'nın kuzey kesiminde bulunan Tîris'e baĥlı Âriş A'mer denilen yerde doğdu. Nesebi sahâbeden Abdullah b. Ca'fer et-Tayyâr'a ulaştırılır. Benî Ya'ķub kabilesinin Ehlü Bârekellâh kolu adını büyük dedesi Bârekellâh'tan almıştır. Mâmî, Kur'an'ı ezberledikten sonra Şinkit'in çeşitli yerlerini gezdi; önce Terârze bölgesine gidip kısa bir süre tahsil gördü. Ardından Senegal nehri kenarındaki Futa Toro bölgesine gitti, oradan Senegal'e geçerek yöredeki hükümdarlarla görüştü, kitap topladı. Ardından Tîris'e dönüp medrese-zâviyesini kurdu ve kısa sürede adını duyurdu. Bu yolculuktan sonra Futa bölgesi emirlerinden meşhur mücahid Mâmî (Elmâmî: İmam) Abdülkâdir el-Fûtî'ye (ö. 1224/1809) nisbetle "Mâmî" diye anıldı. Kaynaklarda medresede düzenli bir eğitim görüp görmediğinden ve hocalarından söz edilmez. Muhtemelen seyahatleri esnasında karşılaştığı âlimlerden faydalanmakla yetindi. Bunların arasında Evfâ eş-Şümşevî, Ahmedü b. Süleyman ed-Deymânî, Sîdî Muhtâr b. Muhammed el-Küntî es-Saĥir, Muhammezzün Fâl b. Metâlî, Mahand Bâbeh ed-Deymânî, İbn Tuveyrülçenne el-Hâcî, Muhammed Fâzıl el-Kalkamî sayılabilir. Şeyh Mâmî hayatının büyük bir kısmını çorak Tîris bölgesinin geçirdi, günümüzde bir ziyaretgâh olan mezarı da burada Eyy denilen

mevkidedir (Norris, s. 92; Muhtâr Vüld Hâmid, s. 239).

Mâmî, yönetim boşluğunun bulunduğu bölgede bir devlet başkanı seçmenin gerekli olduğunu söylemiş, halkı buna teşvik ederek medresesinde siyâset-i şer'iyeye dersi okutmuş, bu amaçla da Mâverdi'nin *el-Ahkkâmü's-sultânîyye*'sini nazma çevirmiştir. Bölge insanının karşılaştığı problemlere cevap vermek için ictihad kapısının açılmasını hararetle savunmakla birlikte bunun mezhep içi ictihad (tahrîc) çerçevesinde kalması gerektiğini söylemiş, bu sebeple çeşitli konularda Muhammed Sâlim el-Meclisî, Muhammezün Fâl b. Metâlî, Mahand Bâbeh ed-Deymânî gibi bölge ulemâsıyla tartışmalara girmiştir. Öğrencileri arasında başta oğulları Abdülazîz, Sullâhî, Buhârî, Muhammed Emîn, Seyyid Âmin ve Abdullah olmak üzere Ahmed Ya'küb b. Muhammed el-Bârekî, Muhammed Emîn Vüld Ümmeyn el-Ya'kübî, Abdullah Atîk b. Hamellah el-Ya'kübî, Muhammezün b. Muhammed Emîn el-El-fağî ve Mahand Ahmed b. Habîb el-Bârekî zikredilir. Hem dinî ilimlerin okunduğu hem tasavvufî eğitimin verildiği medrese-zâviyesi bugüne kadar devam etmiş olup 1983'te torunu Ahmed Bezeyd Vüld Ahmed Bezeyd Vüld Muhammed el-Mâmî dedesinin eserlerini neşretmek, dinî ilimleri öğretmek, bölge halkının dinî meselelerine çözüm bulmak için zâviyeyi yeni bir hüviyete kavuşturmuştur. Merkezi Moritanya'nın ticaret şehri Nuvâzîbû'da (No-uadhibou) bulunan zâviyenin biri başşehir Nuakşot'ta olmak üzere Moritanya'da beş ve Fas'ta (Dâhile şehrinde) bir şubesi mevcuttur. Mâmî'nin bölgedeki çeşitli kütüphanelerde kayıtlı olan ve bilhassa müellif hattı nüshaları zâviyenin merkez kütüphanesinde muhafaza edilen eserlerinin bir kısmı neşredilmiştir.

Şeyh Mâmî itikad bakımından Eş'arî, amel bakımından Mâlikî olup ayrıca Kâdiriyye tarikatına mensuptu. Kendi bölgesindeki problemlere çözüm bulmak amacıyla ictihadi savunan ve bunu eserlerinde uygulayan bir müctehiddi. Ayrıca iyi bir şair, islahatçı ve tarihçi olarak tanınmıştır. Şiirlerinde muhtelif sanatlara, ilmî, edebî ve tarihî telmihlere yer vermiş, çeşitli âyetlerdeki harflere göre akrostişler yazmış, aruz vezninin bölgeye has bir şekliyle kaleme aldığı, yoğun anlamlı ve uzun soluklu "hassâniyye" tarzı kasideleriyle (el-Cerrâdetü's-safrâ, el-Mîzâbiyye, ez-Zaferânîyye, ed-Dülfîniyye gibi) tanınmıştır (bazı şiirleri için bk. Norris, s. 94-101; Muhammed Muhtâr Vüld Ebbâh, eş-Şi'r

ve's-şu'arâ', s. 191-197; Halîl en-Nahvî, s. 394-398). Kolay ezberlenmesi için hacimli eserleri ihtisar edip nazma çevirmesi bölgedeki medrese eğitimine önemli bir katkı olarak değerlendirilmiştir.

Eserleri. 1. Kitâbü'l-Bâdiye. Özellikle kendi bölgesindeki göçebe çöl halkının karşılaştığı dinî, siyasî, sosyal ve ekonomik problemlerle ilgili fikhî ahkâmî ictihad yoluyla ve çevrenin örfü ışığında ele aldığı eseridir. Yerleşik hayata duyulan ihtiyaçlardan hareketle ortaya çıkan fihhtan ayrı olarak bir tür "bedevî fikhî" oluşturma çabasıyla hazırlanan eser dört bölümden meydana gelmektedir. Bunlardan ilk üçünü müellifin yöntem ve dayanaklarını açıkladığı mukaddimeler teşkil etmekte, son bölümde ise yerleşik hayatın ve etkin bir idarî düzenin bulunmayışından kaynaklanan can ve mal güvenliği konusundaki sıkıntılar, etrafı açık çadırlara giriş için izin isteme, kadınların örtünmeye riayeti, standart ölçü birimlerinin olmayışı gibi meselelere cevap veren fikhî hükümler yer almaktadır. Müellif eserin mukaddimelerinde, klasik mezhep kitaplarında yer almayan yeni meselelerle ilgili olarak mezhep usulü çerçevesinde ictihad yapmaya ve göçebe halkın şeriatla çatışmayan âdetleriyle onlara mahsus zaruretlere göre hüküm vermeye imkân tanıyacak bir yöntemin çerçevesini ve dayanaklarını ortaya koymaktadır. Muhammed Mevlûd b. Ahmed Fâl (Âdeh), daha sonra bölge ihtiyaçları temelinde telif ettiği *Kefâfü'l-mübtedî fi fenneyi'l-ibâdât ve't-ta'abbüd* adlı eserinde yöntem olarak Mâmî'yi izlemiştir. *Kitâbü'l-Bâdiye*, Mâmî'nin *Reddü'd-ğavâl*, *el-Cümân*, *er-Resâ'il*, *ed-Dülfîniyye* ve *el-Mîzâbiyye* adlı eserleriyle birlikte *Mecmû'a min mü'el-fâtî'l-Allâme eş-Şeyh Muhammed el-Mâmî* adıyla yayımlanmıştır (nşr. Yâbe b. Muhammed, Nuakşot 1428/2007). **2. Nazmü Muhtaşari Halîl** (*el-Harâcü's-sânî fi 'ikdi Halîl*). Halîl b. İshak'ın eseri üzerine yazılmış 10.000 beyitlik bir şerhtir (Nuakşot 1426/2005). Mâmî bu eseri ne hâtıme mahiyetinde "es-Sultâniyye" adıyla bir manzume de kaleme almıştır ("Hâtımetü nazmî Muhtaşari Halîl"; el-Ma'hedü'l-Mürîtanî li'l-bahsi'l-ilmî Ktp., nr. 2009, 2322, 3243). Eseri Ahmed Ya'küb b. Muhammed b. Ömer, *Neylü'l-kerîm şerhu Nazmî Halîl* (el-Ma'hedü'l-Mürîtanî li'l-bahsi'l-ilmî Ktp., nr. 3241, 3242), Muhammed Hidir b. Habîb el-Bârekî de *Mefâdü't-tûl ve'l-kaşr 'alâ Nazmî'l-Muhtaşar* adıyla şerhetmiştir. **3. Manzûmetü's-Şadâk fi kavâ'idî'l-fıkh** (Şa-

dâku'l-kavâ'id Enzumü'l-kavâ'idî'l-fıkhîyye ve şerhu; nşr. Yâbe b. Muhammed, Nuakşot 2010). Müellif, Ahmed el-Venşerî'nin *İzâhu'l-mesâlik ilâ kavâ'idî'l-İmâm Mâlik* adlı eserini 452 beyit halinde nazma çekerek Makkarî, Zekkâk ve Meyyâre'nin eserleriyle mezcetmiş olup *Nazmü'l-Kavâ'id* adıyla kayıtlı eser de (*el-Fihrisü's-şâmil*, XI, 141) bu kitap olmalıdır. Bin Ömer b. Fetâ ile Seyyid b. Ahmed b. Ebbâh *Manzûmetü's-Şadâk*'ı tez olarak neşre hazırlamıştır (Halîl en-Nahvî, s. 518). Muhammed Fâl Vüld Muhtâr da *el-Kavâ'idü'l-hilâfiyye min Nazmî Şadâkî'l-kavâ'id li's-Şeyh Muhammed el-Mâmî* adıyla bir tez yapmıştır (Câmiatü Şinkit el-Asriyye, Nuakşot 2012). **4. Reddü'd-ğavâl ve'l-heml 'ale'l-kürû' fi hiyâzî'l-amel.** Sidi Abdullah b. el-Hâc İbrâhim el-Alevî eş-Şinkitî'nin örf, fetva, ictihad, şahitlik gibi konulara dair *Tardü'd-ğavâl ve'l-heml 'ani'l-kürû' fi hiyâzi mesâ'ili'l-amel* adlı eserine reddiye olup *Mecmû'a min mü'el-fâtî'l-Allâme eş-Şeyh Muhammed el-Mâmî* (Nuakşot 1428/2007) içinde neşredilmiştir. **5. el-Cümân.** Fıkıh ve fıkıh usulüne dair olan bu eser de *Mecmû'a min mü'el-fâtî'l-Allâme eş-Şeyh Muhammed el-Mâmî* (Nuakşot 1428/2007) içinde yayımlanmıştır. **6. Sefînetü'n-necât fi'l-haşr ve'l-hayât ve'l-memât fimâ yete'allâk bi-kelîmeti't-tevhîd.** 100 beyitten oluşan bu kaside, bizzat müellifin şerhi ve "Nazmü'l-akâ'idî's-sitte ve's-sittine'l-münderece tahte kelîmeti't-tevhîd" adlı on sekiz beyitlik başka bir manzumesiyle birlikte basılmıştır (Nuakşot 1424/2003). **7. Dîvânü şî'r** (Nuakşot 1986). Bir şiir derlemesi olan eser müellifin şü manzumelerini içermektedir: "el-Cerrâdetü's-şafra" (Hz. Peygamber'in methine, onun ve ashâbı ile ümmetin özelliğine dair 730 beyitlik bir manzume olup müellif tarafından Süyûtî'nin *el-Haşâ'îşü'l-kübâ'sı*, Zemahşerî'nin *Haşâ'îşü'l-aşere*'si ile diğer bazı kitaplardan derlenmiş, fetihleriyle tanınan Emevî valisi ve kumandanı Mesleme b. Abdümelik'in lakabı kasideye isim olarak verilmiştir); "el-Mîzâbiyye" (cedel ilmüne dair 162 beyitlik bir kasidedir); "ed-Dülfîniyye" (yönetim boşluğu olan bölgelerde bazı nüfuzlu kişilerin maiyetinde bir tür raiyye statüsünde bulunan ve "etbâ" denilen kimselerin bu sayede elde ettikleri mallardan zekât alınıp alınmayacağına dairdir); "Zehrû'r-riyâzî'l-verdiyye fi 'ikdi (nazmî)'l-Ahkâmî'l-Mâverdiyye" (Mâverdi'nin *el-Ahkâmü's-sultânîyye*'sinin manzum özetidir); "Kaşide fi tertibi'l-

Mekkiyyi ve'l-Medeniyyi ve mâ fihî'n-nâsih ve'l-mensûh". Eserde, Mâmî'nin mevlid ve na'tlar başta olmak üzere çeşitli konulara dair diğer bazı şiirleri de yer alır. **8. el-Enzâmü'l-mübâreke** (Nuakşot 1424/2003). Mâmî'nin bir kısım şiirlerini ihtiva eder (Nazmü esmâ'illâhî'l-hüsnâ, Şerhu Nazmi esmâ'illâhî'l-hüsnâ, Nazmü Ehl-i Bedr, Kaşîde fi medhî'n-Nebî, Nazmü vaşfi Ümmi Ma'bed, Kaşîde fi'l-istiskâ ve diğer bazı kısa şiirler). **9. ed-Dîvânü'l-faşîh** (Nuakşot 1405/1985). **10. Nazmü Ehlî'l-Bedr** (*Vesiletü's-sa'âde*; Nuakşot 1406/1986). *el-Enzâmü'l-mübâreke* (yk. bk.) içinde de neşredilen eser İbn Ecemmed el-Yedâli tarafından şerhedilmiştir. **11. Nazmü Varaqâti İmâmî'l-Haremeyn** (el-Ma'hedü'l-Mûrîtânî li'l-bahsi'l-ilmî Ktp., nr. 2649; ayrıca bk. *el-Fihrisü's-şâmil*, XI, 150-151). **12. ed-Dûlâbü's-şâğîr fî 'addi fuşûli Muhtaşari Halîl** (el-Ma'hedü'l-Mûrîtânî li'l-bahsi'l-ilmî Ktp., nr. 2558). **13. Fetâvâ ve es'ile fi hükmi mâlin müstağraki'z-zimme** (el-Ma'hedü'l-Mûrîtânî li'l-bahsi'l-ilmî Ktp., nr. 2686). **14. İdhâlâtü'l-baħr fi'l-ğadır**. Bu da fıkıh ve fıkıh usulüne dair bir eserdir (el-Ma'hedü'l-Mûrîtânî li'l-bahsi'l-ilmî Ktp., nr. 1159, 1406/1986). **15. Fetâvâ fıkhiyye** (el-Ma'hedü'l-Mûrîtânî li'l-bahsi'l-ilmî Ktp., nr. 59). **16. Nazm fi taħdidi ciheti'l-kible** (el-Ma'hedü'l-Mûrîtânî li'l-bahsi'l-ilmî Ktp., nr. 2687).

Mâmî'nin bir kısmı kısa manzumelerden oluşan diğer bazı eserleri de şunlardır: *ez-Zeb ve'n-naşr bi's-şerî'a 'an nuşretti'l-aşire fi aħkâmi hâzihî's-şafîre* ("ed-Dülfîniyye" adlı manzumesinde ele aldığı konuyla ilgili olup Muhammed b. Muhammed Sâlim'e reddiye olarak kaleme alınmıştır), *Hâşiyetü'alâ bâbî'l-kıyâs min Uşûli'l-fıkħ li-İbni's-Sübkî, ed-Dûlâb fi'l-mezâhibi'l-erba'a ve'l-erba'ın, el-Ĥarâcü'l-evvel fi kavâ'idî'l-fıkħ, Risâletü'l-ıtlâk fi'l-uşûl, ez-Zuħayle* (fıkıh usulüne dair bir manzumedir), *Nazmü vezâ'ifi'l-imâm, Mektûb fi Ķur'âni'l-âhâd, Nazmü muħaddimeti Tefsiri İbn Cüzey, Mevridü'z-zam'ân fi'l-mahzûf mine'l-Ķur'ân, Kaşidetü takrîbi 'adedi zerrâti'l-arz bi'l-kâ'ideti'l-hisâbiyye, Tezkiretü'n-necât fi 'ikdi Delâ'ili'l-hayrât, ez-Zübde fi ma'âni'l-hurûf, ez-Za'ferâniyye* (amcasının oğlu Muhammed Limceyde'î b. Habîbullah'ın tevhide dair görüşlerini ihtisar ettiği bir manzumedir), *Mektûb fi nübüvveti'l-melâike, Nazmü's-seb'ati'l-me'âlîb* (kelâma dairdir), *Manzûmetü'l-miftâh* (hadis terimlerine dairdir), *Elfiyyetü's-sîre, Nazmü*

ecdâdi'n-nebî, Nazmü'l-hurûfi'n-naħviyye ve'l-kelîmâti'l-mebniyye, Nazmü'l-meşhûr mine'l-ef'âl bi'l-feth ve'l-kesr, Nazmü'l-vaħdât, Nazmü'l-Ķavâdiħ, Manzûmetü'l-yâĶût (dil bilgisine dairdir). Muhammed Hasan Vüld Muhammed Sa'd, *eş-Şeyħ Muħammed el-Mâmî ve a'câmîlühü'l-luğaviyye* adıyla bir tez hazırlamıştır (Külliyetü'l-âdâb, Nuakşot 1986).

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed b. Emîn eş-Şinkîti, *el-Vasîf fi terâcimi üdebâ'i Şinķit*, Kahire 1409/1989, s. 222; H. T. Norris, *Şinķiti Folk Literature and Song*, Oxford 1968, s. 18, 77, 92-101; C. C. Stewart – E. K. Stewart, *Islam and Social Order in Mauritania: A Case Study from the Nineteenth Century*, Oxford 1973, s. 69, 130; M. Muhtâr Vüld Ebbâh (Mohamed El Mokhtar Ould Bah), *La littérature juridique et l'évolution du Malikisme en Mauritanie*, Tunis 1981, s. 18, 19, 43-44, 45, 80, 82-96, 118, 163, 261, 267, 268; a.mlf., *eş-Şifr ve's-şu'arâ' fi Moritânyâ*, Tunus 1987, s. 75, 191-197; a.mlf., *Târihu'n-naħvi'l-Arabî fi'l-meşriķ ve'l-mağrib*, Selâ 1417/1996, s. 499-500; a.mlf., *Târihu'l-ķirâ'ât fi'l-meşriķ ve'l-mağrib*, Selâ 1422/2001, s. 693-694; a.mlf. (M. M. Ould Bah), "al-Mâmî, al-Shaykh Muħammad", *EP* (İng.), VI, 313; Halîl en-Nahvî, *Bilâdü Şinķit: el-Menâre ve'r-ribâṭ*, Tunus 1987, s. 394-398, 518, 574-576; Muhtâr Vüld Hâmîd, *Ĥayâtü Moritânyâ*, Beyrut 1414/1994, s. 232, 239; Ahmed Vüld Muhammed Yahyâ, *Fihrisü maħtûṭâti Şinķit ve Vâdân* (nşr. U. Rebstock), London 1417/1997, s. 87; a.mlf., *Fihristü maħtûṭâti Mektebi'l-Ma'hedî'l-Moritâni li-baħsi'l-ilmî (Ķismü'l-fıkħ ve'l-uşûl)*, Kum 1389 hş./2011, tür.yer.; *el-Fihrisü's-şâmil: el-Fıkħ ve uşûlüh* (nşr. el-Mecmau'l-melekî), Amman 1421-25/2000-2004, IV, 588; VI, 9; XI, 141, 150-151; Abdülazîz b. et-Tâlib Mûsâ, "Ķitâbü'l-Bâdiyye li's-Şeyħ Muħammed el-Mâmî b. el-Buħârî", *es-Semâre: el-Ĥâḳiretü'r-rüħiyye ve'l-cihâdiyye li's-şahrâ'i'l-Mağribiyye*, Rabat 1420/2002, s. 367-381; M. Muhtâr Vüld Sa'd, *İmâretü'l-Trârze ve 'alâķâtühe't-ticâriyye ve's-siyâsiyye ma'a'l-Fransiyyin min 1703 ilâ 1860*, Rabat 2002, bk. İndeks; Muhammed ez-Zarîf, *el-Ĥareketü's-şu'fiyye ve eşeruhâ fi edebi's-şahrâ'i'l-Mağribiyye: 1800-1956*, Dârülbeyzâ 2002, s. 71, 103, 120-122.

▲ AHMET ÖZEL

MA'N b. ZÂİDE

(معن بن زائدة)

Ebü'l-Velîd Ma'n b. Zâide
b. Abdillâh eş-Şeybânî
(ö. 151/768 [?])

Emeviler devri kumandanı,
Abbâsiler'in Yemen ve Sistan valisi.

Bekir b. Vâil kabilesinin önemli kollarından Benî Şeybân'a mensuptur. Emevîler'in son dönemleriyle Abbâsiler'in ilk döneminde yaşamıştır. Hakkındaki ilk bilgi, Emevîler'in son Irak genel valisi Ebû Hâlid İbn Hübeyre'nin ordularında savaşlara ka-

tilmasıyla ilgilidir. 129 (746-47) yılında Kûfe Şiîleri'nin teşvikiyle isyan eden Abdullah b. Muâviye üzerine gönderilen ve onu Horasan'a kaçmak zorunda bırakan Âmir b. Dubâre'nin ordusunda savaştığı bildirilmektedir. 132'de (749) yine İbn Hübeyre'nin ordusunda, Abbâsî ihtilâl hareketinin önderlerinden Kahtabe b. Şebîb ve oğlu Hasan'ın kumandandaki Abbâsî ordusuyla Fırat'ın batı yakasında yapılan, Emevî ordusunun yenilgiye uğradığı şiddetli savaşa katıldı ve kahramanca çarpıştı. Hatta zaferini kutladığı gece esrarengiz bir şekilde ortadan kaybolan Kahtabe'yi onun öldürdüğü de söylenmektedir. Savaşın ardından Vâsıt'a çekilmek zorunda kalan İbn Hübeyre'nin şehri kuşatan Abbâsî ordusuna karşı on bir ay sürdürdüğü savunma sırasında da Ma'n büyük kahramanlık gösterdi. Bu başarısından dolayı muhasara ordusunun kumandanı veliaht Ebû Ca'fer'in düşmanlığı üzerine çekti.

Bütün olumsuzluklara rağmen savunmasını sürdüren İbn Hübeyre, Halife II. Mervân'ın ölüm haberini alınca kendisine verilen emannâme üzerine Ebû Ca'fer'in barış teklifini kabul ederek teslim oldu. Fakat Ebû Ca'fer, verdiği emana sadık kalmak istediği halde Seffâh ve Ebû Müslim-i Horasânî'nin baskıları sonucunda İbn Hübeyre'yi iki oğlu ve yakınlarıyla birlikte öldürttü. Bu sırada öldürölmekten korkan ve başına büyük mükâfat konduğu söylenen Ma'n b. Zâide izini kaybettirip dokuz yıl kadar gizlenmek zorunda kaldı. Onun, İbn Hübeyre'nin biat ettiğini ilk Abbâsî Halifesi Ebü'l-Abbas es-Seffâh'a bildirmek amacıyla Kûfe'ye gönderildiği ve o sırada Kûfe'de bulunduğu için öldürölmediği ve idam edilmeden nağir yöneticilerden biri olduğu da söylenmektedir.

Son günlerde kendisi için Halife Ebû Ca'fer el-Mansûr'dan eman dileyeceğini vaad eden Hâcib Merzûk Ebü'l-Husayb'ın yanında gizlenen Ma'n, 141 (758) yılında hâcibin teşvikiyle halifenin huzuruna çıkıp ondan af dilemeye karar verdi. Ebû Ca'fer el-Mansûr'un, Hâşimiyye'deki sarayını kuşatan isyancı Râvendiyeye taifesi karşısında az sayıdaki askeriyile öldürölme tehlikesine mâruz kaldığı sırada yüzü örtölü bir şekilde halifeyi koruyan muhafızların arasına katıldı, halifenin önünde çarpışarak onu âsilerin elinden kurtarmayı başardı. Halife sarayından çıkarken onun yanına gittiği ve atının dizginlerini tutarak önünde yaya yürüyüp canını tehlikeye attığı da rivayet edilmektedir. Kendisini korumak için tehlikeye atılan bu meçhul